

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ ЗЛОЧИННОГО ПОХОДЖЕННЯ

INTERNATIONAL COOPERATION DURING PREVENTION AND COMBATING OF LEGALIZATION OF INCOME OF CRIMINAL ORIGIN

Фрідман-Козаченко М.М., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України

Короткова Є.О., студентка V курсу
Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України

У період глобалізації проблема отримання й «обороту грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, носить масштабний характер, адже незаконні джерела фінансування і доходів стосуються не лише однієї конкретної країни, а всього світового співтовариства. З урахуванням того, що відстежити шляхи отримання таких грошей досить складно, виникає потреба в консолідації зусиль країн, які зацікавлені у припиненні поширення фінансової злочинності. Нелегальний продаж зброї, діяльність організованих злочинних угруповань з продажу наркотиків та проституції приносять великі гроші, але оскільки процес відмивання «брудних грошей» за своєю природою виходить за рамки економічної статистики, то розглянути масштаб такої проблеми непросто. Однак за останніми підрахунками ООН орієнтовна сума злочинних доходів, що відмиваються, щороку становить від 2 до 5 відсотків світового ВВП. Актуальність теми зумовлена ростом числа злочинних організацій і проведених ними шахрайських операцій, а також необхідністю більш тісної міжнародної співпраці в рамках боротьби з відмиванням злочинних доходів. У зв'язку з високою небезпекою такого виду злочину для економічних, фінансових, соціальних і політичних інститутів держав і регіонів, вивчення та аналіз вироблених заходів і норм стає одним з найважливіших завдань світової спільноти. Легалізація (відмивання) грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, неминуче веде до зростання злочинності і корупції в планетарному масштабі. З огляду на те, що ефективність співпраці між різними органами, діяльність яких спрямована на боротьбу з відмиванням грошей, залежить від багатьох факторів: державно-політичного устрою, банківської сфери, рівня корупції, соціально-економічного розвитку окремих держав, у процесі міжнародного співробітництва відбувається уніфікація специфіки і створення узгоджених підходів до вирішення такої проблеми. Завдяки цьому розвивається співпраця не тільки на урядовому рівні, а й на рівні спецслужб, правоохоронних органів, служб фінансової розвідки та фінансових структур, що дозволяє більш ефективно боротися з відмиванням злочинних доходів.

Мета цієї статті полягає у визначенні та вивченні міжнародних засобів у боротьбі з відмиванням злочинних доходів, а також в оцінці ефективності міжнародного співробітництва у вирішенні такої проблеми.

Ключові слова: легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, ФАТФ, злочинні доходи, COVID-19.

In the period of globalization, the problem of obtaining and "trafficking in criminally obtained money" is large-scale, as illegal sources of funding and income concern not only one country but the entire world community. Given that it is difficult to trace the means of obtaining such money, there is a need to consolidate the efforts of countries that are interested in stopping the spread of financial crime. Illegal arms sales, the activities of organized criminal groups selling drugs and prostitution bring in a lot of money, but since the process of money laundering is inherently beyond economic statistics, it is not easy to consider the scale of the problem. However, according to the latest UN estimates, the estimated amount of money laundered is 2 to 5 percent of world GDP each year. The urgency of the topic is due to the growing number of criminal organizations and their fraudulent operations, as well as the need for closer international cooperation in the fight against money laundering. Due to the high danger of this type of crime for economic, financial, social, and political institutions of states and regions, the study and analysis of measures and norms become one of the most important tasks of the world community. Legalization (laundering) of criminally obtained money inevitably leads to an increase in crime and corruption on a global scale. Given that the effectiveness of cooperation between different bodies whose activities are aimed at combating money laundering depends on many factors: the state political system, banking, corruption, socio-economic development of individual states, in the process of international cooperation is the unification of specifics and creating coherent approaches to solving this problem. Due to this, cooperation is developing not only at the governmental level but also at the level of special services, law enforcement agencies, financial intelligence services, and financial structures, which allows combating money laundering more effectively.

The purpose of this article is to identify and study international means in the fight against money laundering, as well as to assess the effectiveness of international cooperation in solving this problem.

Key words: legalization (laundering) of income, Financial Action Task Force (FATF), criminal proceeds, COVID-19.

Вступ. Натепер одним з пріоритетних напрямів національної політики України є об'єднання зусиль вітчизняних правоохоронних органів з відповідними органами зарубіжних країн та спеціалізованими міжнародними установами з метою проведення послідовних заходів щодо розслідування злочинів, у тому числі пов'язаних з легалізацією коштів та іншого майна, здобутого злочинним шляхом.

За останніми підрахунками ООН, орієнтовна сума злочинних доходів, що відмиваються, щороку становить від 2 до 5 відсотків світового ВВП, або від 1,6 до 4 трильйонів доларів на рік [1]. Не можна оминути й того факту, що пандемія COVID-19 дала поштовх для винайдення нових способів відмивання грошей, прискорила обсяги цифрових транзакцій. Ніхто не міг навіть уявити, що на цьому етапі розвитку суспільства і всіх сфер життєдіяльності людства на початку 2020 року майже весь світ піде на такий крок,

як абсолютне зупинення функціонування бізнесу. Повний lockdown і ризики, які за цим слідують, вимагають докладання більших зусиль у боротьбі по запобіганню злочинній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Легалізація (відмивання) доходів визнана злочином міжнародного характеру. Традиційно вважається, що саме поняття «легалізація» (відмивання) виникло у США в 20-их роках XX століття і пов'язане з діяльністю відомого чиказького гангстера Альфонса Капоне. У 1920 році у США набула чинності 18-а поправка до Конституції США, яка фактично була уособленням «сухого закону». Так, Розділ 1 поправки встановлював, що: «Через один рік після ратифікації цієї статті будуть заборонені у Сполучених Штатах і на всіх територіях, підпорядкованих їх юрисдикції, виробництво, продаж та перевезення п'яних напоїв з метою споживання».

вання їх; заборонено також ввезення таких напоїв у Сполучені Штати і території, підпорядковані їх юрисдикції, так само як і вивезення таких (ратифіковано 16 січня 1919 р.)» [2].

Запровадження цього закону було негативно сприйняте з боку середнього класу, що потягло за собою неминуче поширення підпільного виробництва алкогольних напоїв та їх контрабанду. Внаслідок чого актуальним постало питання введення доходів, отриманих від незаконної діяльності, в законний оборот. З цією метою Аль Капоне було відкрито мережу пралень самообслуговування, отримані доходи від роботи яких змішувалися з прибутком від бутлегерства. Таким чином і здійснювалося «відмивання брудних грошей».

Нині у законодавстві деяких країн під визначення «брудні гроші» потрапляють всі доходи, отримання яких супроводжується будь-яким порушенням кримінального права; в деяких – тільки доходи, отримані в результаті тяжких кримінальних правопорушень; в третій країнах – навіть доходи, пов'язані з порушеннями цивільного та адміністративного права. У низці країн під таку категорію підпадають також доходи, отримані внаслідок корупції.

Так, наприклад, у Бельгії відповідно до Закону від 11 січня 1993 року «Про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання капіталів» походження грошей або активів є незаконним, коли вони походять від злочину, пов'язаного з: тероризмом або фінансуванням тероризму; організованою злочинністю; незаконним обігом наркотиків; незаконним обігом зброї, товарів та послуг; торгівлею нелегальною робочою силою; торгівлею людьми; експлуатацією проституції; незаконним вживанням тваринами речовин, що мають гормональну дію, або незаконною торгівлею такими речовинами; незаконним обігом органів чи тканин людини; шахрайством проти фінансових інтересів Європейського Співтовариства; серйозним та організованим податковим шахрайством із застосуванням особливо складних механізмів або процесів міжнародного масштабу; розкраданням особами, які виконують державну функцію, та корупцією тощо [3].

У Польщі майно, придбане незаконним способом, може походити від будь-якого злочину, зазначеного в Кримінальному кодексі. Крім того, передбачається, що воно також охоплює фінансові (казначейські) злочини.

В Україні відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» під доходами, одержаними злочинним шляхом, передбачаються будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок вчинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості. А легалізація (відмивання) таких доходів (відповідно до ст. 5 зазначеного Закону) являє собою будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з активами, одержаними внаслідок скоєння злочину, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких активів чи володіння ними, прав на такі активи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням активів, одержаних внаслідок скоєння злочину [4].

Нині легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, носить транснаціональний характер. З огляду на це світовим співтовариством було розроблено низку основоположних нормативних документів, спрямованих на попередження злочинів такого виду.

Уперше практичні рекомендації в цьому напрямі були закріплені Базельським Комітетом з питань банківського нагляду у грудні 1988 р. декларацією «Про запобігання використанню банківської системи з метою легалізації

(відмивання) грошей, отриманих злочинним шляхом», де були визначені основні засади запобігання розглядуваному злочину в банківській сфері.

Того ж року у Відні була прийнята Конвенція ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин», яка закріпила зобов'язання криміналізації «відмивання» доходів, отриманих злочинними методами.

У Конвенції Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом», прийнятій у Страсбурзі 8 листопада 1990 р., відзначається, що «позбавлення злочинців доходів, одержаних злочинним шляхом, є одним із сучасних і ефективних методів боротьби з такими злочинами на міжнародному рівні» [5]. Україна ратифікувала цю Конвенцію в грудні 1997 року.

Конвенція базується на основних принципах міжнародного співробітництва та регулює три основні блоки питань:

- зближення кримінально-правової оцінки легалізації (відмивання) грошових коштів у законодавстві держав-учасниць;
- зближення національних заходів, спрямованих на боротьбу з легалізацією (відмиванням) грошових коштів;
- форми і процедури міжнародного співробітництва у боротьбі з легалізацією (відмиванням) грошових коштів.

Також з метою здійснення координованих заходів із боротьби з відмиванням грошей на міжнародному та національному рівнях у липні 1989 року було засновано Групу з розробки фінансових заходів із боротьби з відмиванням грошей (Financial Action Task Force – FATF). Відповідно до Мандату ФАТФ країни-члени організації зобов'язуються схвалити та повністю впровадити рекомендації ФАТФ щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, використовуючи керівництво та іншу політику, затверджену ФАТФ [6].

Україна виконує рекомендації ФАТФ, у країні створена та діє Державна служба фінансового моніторингу України (Держфінмоніторинг), якою вживаються посилені заходи практичного характеру щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Так, «у 2020 році Держфінмоніторингом до правоохоронних органів направлено

1 036 матеріалів (з них 607 узагальнених матеріалів та 429 додаткових узагальнених матеріалів)», – йдеться в повідомленні пресслужби Держфінмоніторингу [7].

Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму (MONEYVAL) 28 серпня 2020 року оприлюднив схвалений 2-й звіт про прогрес України в рамках 5-го раунду оцінок у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму (ПВК/ФТ). Звіт демонструє позитивну динаміку України в процесі наближення національного законодавства у сфері ПВК/ФТ до міжнародних стандартів [8].

Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів здійснюється за принципом взаємності відповідно до Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів [4]. Так, уже підписано Меморандуми про взаєморозуміння між Державною службою фінансового моніторингу України та уповноваженими органами: Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Королівства Нідерландів, Республіки Словенія та ін.

У документі ФАТФ про ризики відмивання грошей і фінансування тероризму та відповідні заходи у політиці, пов'язані з COVID-19, міститься обширний огляд злочинів, пов'язаних з отриманням доходів під час пандемії COVID-19. Найбільш поширені з них – злочини, пов'язані з шахрайством і кіберзлочинністю [9]. Певні типології і тренди поведінки злочинців, викликані пандемією, ще не досить вивчені. Водночас контролюючі органи вже мають уявлення про індикатори дій злочинців і працюють над їх систематизацією.

Висновки. Інтеграція України в міжнародні та європейські правові та економічні процеси визначила необхідність приведення нею своїх національних стандартів у відповідність до міжнародних вимог у цих сферах. В умовах

зростання організованої злочинності (міжрегіональної, міжнаціональної, міжнародної), особливо в економічній сфері, першорядне значення набуває вдосконалення кримінально-процесуальної теорії, слідчої, оперативно-розшукової та судової практики за одним з ключових напрямів діяльності правозастосовних органів – протидії легалізації (відмиванню) грошових коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом.

В Україні сформувалась чітка позиція щодо необхідності виконання заходів із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, про що свідчить процес адаптації національного законодавства у цій галузі до міжнародних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Finance & development, December 2018, Vol. 55, No. 4. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2018/12/imf-anti-money-laundering-and-economic-stability-straight.htm> (дата звернення: 18.03.02021).
2. Конституція Сполучених Штатів Америки. URL: <https://nashepravo.org.ua/uk/usa-constitution/> (дата звернення: 20.03.02021).
3. Wet van 11 januari 1993 tot voorkoming van het gebruik van het financiële stelsel voor het witwassen van geld en de financiering van terrorisme. URL: https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg_2.pl?language=nl&nm=1993903046&la=N (дата звернення: 20.03.2021).
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#top> (дата звернення: 20.03.02021).
5. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text (дата звернення: 20.03.02021).
6. FINANCIAL ACTION TASK FORCE. MANDATE. URL: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/content/images/FATF-Ministerial-Declaration-Mandate.pdf> (дата звернення: 20.03.02021).
7. У 2020 році Держфінмоніторинг виявив незаконних операцій на 76 мільярдів. *Економічна правда*. 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/01/25/670323/> (дата звернення: 20.03.02021).
8. Україна покращила міжнародні позиції у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraina_pokrashchila_mizhnarodni_pozitsii_u_sferi_protidii_vidmivanniu_koshtiv_ta_finansuvanniu_terorizmu-2375 (дата звернення: 20.03.02021).
9. Financial Action Task Force – Annual Report 2019–2020, FATF/OECD. Paris. URL: www.fatf-gafi.org/publications/fatfgeneral/documents/annual-report-2019-2020.html (дата звернення: 20.03.02021).